

legfelső szinten, *ahonnét nincs tovább*. De ebben a szövegben is benne rejlik nyugtalanítóbb magyarázatok lehetősége, más novellákban pedig ennek a legfelső szintnek a határa is egyértelműen olyan határ, amelynek *van két oldala*. A MÁS TÖRTÉNETEK-ben például: a novellát felébredések néhány bekezdésenkénti sorozata határozza meg, álom az álomban (az álomban stb.) szerkezetet sugallva. A szöveg azonban izgalmas módon billenti ki a hierarchiát: a szöveg azzal ér véget, hogy egy csavargószerű *én* levetkőztet valakit, aki, úgy tűnik, ugyanaz, mint az az *én*, aki a második (az álmokba tehát mélyen, de épp nem a legmélyebben beágyazott) egységben ébredt fel meztelenül; vagy a MINDEN PONT ÚGY VAN-ban, ahol egy álombeli álom bizonyul azonosnak vagy egybevágónak a valósággal; vagy a címadó novellában, ami azzal ér véget, hogy az elbeszélő elhatározza, hogy befejezi a történetet, és leadja a szerkesztőségnek, ám az nem válik nyilvánvalóvá, hogy ezt az író-elbeszélőt azonosnak kell-e gondolnunk a korábbi, különféle fikciós szinteken létező, egymással ellentmondásos viszonyokban lévő elbeszélők bármelyikével.

Ha tehát olvasóinak alighanem csekély hányada fogja is éppen ebből a kötetből megtudni, hogy egy szövegben instabil énkonstrukciók is működhetnek, meg hogy az elbeszélő nem azonos az íróval, meg hogy az egy cím alatt olvasható szövegek nem feltétlenül adnak ki egy kontinuus történetet – Petrik Iván mindenesetre erős és változatos hatásokat képes kifejteni posztmodern poétikai arzenáljával: a tartós dezorientáltságtól (mint a KIKÖTŐ-ben, amelyben többes szám első személyű alakok váltakoznak szeszélyesen egyes szám első személyűekkel, hogy ez utóbbi eset referense e váltakozás lepelle alatt változhasson meg időről időre) a kellemes tanácstalanságon (mint a KUTYAUGATÁS-ban, amelyben a szöveg felkínál egy olvasási mintázatot, a kutatási beszámolóét, hogy azután igen kevésbé próbáljon megfelelni annak) és a paradox költőiségen (mint a NEM SEJTHETŐ ÉGTÁJAK IRÁNYTÚJE miniatúrájában, ahol egy író arról a festőről ír, aki őt kitalálta, ám hamarosan abbahagyja kigondolását) át az intellektuális katarziszig (mint a SKIZOPHRENIA LENINGRÁD-ban, ahol egy zárójeles elbeszélő kiszólás válik az egész novella hatalmas végső poénjának alapjává); ha akar, vices, ha akar, szép, ha akar, nyugtalanító.

Ám ha végül még egyszer madártávlatból is szemügyre vesszük a kötetet, a közös fókuszpont

mellett egy ívet is felfedezhetünk. A könyv a két leggyengébb szövegével ér véget – és nem is csak arról van szó, hogy ugyanaz a technika a végére kifulladt volna. Mintha Petrik Iván is azon a nyomvonalon haladna, mint a kilencvenes évek irodalma, és ezekben a zárónovellákban, ráunva a pusztá játéokra, megpróbálna közelebb húzódni a valósághoz, takarékra állítva ennek érdekében narratív trükkjeit: a SEMMISÉGEK KATALÓGUSÁ-ban azonban még így is izgalmasabb a fentebb leírt technika, mint a direkt is banálisnak szánt, ám valóban következmények nélkülinek ható epizódok; a VÉGRE ELKEZDŐDÖTT pedig egy szintén igencsak köznapi témát (egy kisnyugdíjas asszony életét) próbál meg új színben felmutatni, ám hamar kiderül, hogy Petrik Iván prózája erre egyelőre még kevésbé alkalmas – egyetlen, nem is különösebben eredeti poénja (a háborúvá allegorizálás) távolról sem bírja el a harmincoldalal, a korábbiaknál jóval kevésbé szellemes szöveget. A kötet szerkezet tehát némi bizonytalanságot sugall a tekintetben, hogy a szövegirodalmat rehabilitáló teljes értékű novelláskötetnek vagy a későbbi komolyabb dolgokat előkészítő játékos beéneklésnek szeretné mutatni magát. Jelen pillanatban mindenesetre nem csak jóval meggyőzőbb, ha az előbbiként olvassuk, de talán még szimpatikusabb is – elvégre, ha már az irodalom annyi mindenre képes, miért is ne gondolhatnánk egyszer már azt, hogy annál jobb, minél több regiszterben szól egyszerre?

Lengyel Imre Zsolt

MILYEN A MAGYAR „MINTAPOLGÁR”?

Lukácsy András: *Lex Gerenday*.

Egy polgárcsalád 150 éve

Corvina, 2011. 386 oldal, 3500 Ft

„Senki előtt sem titkoljuk: polgárcsaládból származunk. Nem szégyelljük pesti polgár őseinket. Még hibáikat sem szégyelljük, erényeikre pedig büszkék vagyunk. Ragaszkodunk őseink emlékéhez.” Ezzel az öntudatos kijelentéssel vezeti be könyvét az Unger és a Magyar család két leszármazottja, melyben a „megmaradt és megtalált írásokra, szülein, közeli és távoli rokonaink elbeszéléseire támasz-

kodva” beszélnek el az érintett családok múltját. (Dr. Unger Emil és Magyar Zoltán: *EGY PESTI POLGÁRCSALÁD TÖRTÉNETE*. Bíró Family Kft., 1995.) S így kezdi Lukácsy András saját családtörténeti beszámolóját. „Régóta tervezem, szinte már életprogramomhoz tartozott, hogy időskoromban megírom családom történetét – az anyait –, ha már a szerencse úgy hozta, hogy beleszülettem ebbe a nagyszerű közösségbe, és hogy annyi veszteség után éppen az iratanyaga maradt meg, és pedig a XVIII. századtól a XX. század végzetes évtizedéig: okmányok, számadások, üzleti könyvek, levelezések, naplók, háztartási regiszterek, vendéglőkönyvek és úti beszámolók.” (7.) A téma ez alkalommal is egy tekintélyes múltú magyarországi polgárcsalád históriája, amit a dokumentumok, a családi emlékezet és az áthagyományozott legendák alapján ad elő a szerző. Úgy tűnik, eltorzított az ideje annak, hogy a polgársághoz tartozás dicső és büszkén vállalható múlt legyen. Korántsem volt ez mindig így. A XIX. században felemelkedő modern vállalkozó, menedzser és értelmiségi (tisztviselő) polgárság megítélése a XX. század nagyobb hányadában egyértelműen negatív volt. Az első világháborút követően erősödött fel az antiliberalizmus és a polgárellenesség hangja, melynek beszédes megnyilatkozása a két háború közötti egyre féktelenebb antiszemitizmus, a második világháborút követően pedig a kommunista osztálypolitika heves polgárellenessége. A „polgár” és a „polgári” ennek folytán afféle szitokszavakká váltak: baloldalon a társadalom többségét (a proletariátust) nyomorba döntő „here” rétegként emlegették csupán a polgárságot, jobboldalon pedig a zsidó élösködővel azonosított „idegen kártevő” képzetével kapcsolták össze a polgárt. Az ideológiai hadjáratot hamar követték a tettek is; előbb a zsidó „tőkés osztályt” likvidálták, 1945 után pedig vagyonszfztás (államosítás) kíséretében felszámolták a burzsoáziát.

A történések már 1989-et megelőzően kezdeményezték a polgárság történeti rehabilitálását. A nyolcvanas évek elejétől e sorok írója is aktívan kivette a részét a Hanák Péter által kezdeményezett polgárságkutatásból: ennek során a polgári életmód (a polgári lakás) múltjának a feltárása került napirendre. Ezzel párhuzamosan Bácskai Vera irányításával történészek egy csoportja vizsgálni kezdte a tőkés vállalkozó réteg múltját. Se szeri, se száma a tárgyban azóta készült esset tanulmányoknak. A műfaj reprezentatív megnyilatkozása a Sebők Marcell által

szerkesztett *SOKSZÍNŰ KAPITALIZMUS. PÁLYAKÉPEK A MAGYAR TŐKÉS FEJLŐDÉS ARANYKORÁBÓL* (HVG Kiadó, 2004) című tanulmánykötet. Halmos Károly, Erdész Ádám, Bácskai Vera, Kövér György, Jávor Kata, Klement Judit és mások jóvoltából komoly történeti irodalom szól ma már a modern kori magyar polgárság történetéről.

S lássuk akkor a Gerendayakat. Gerenday József, akinek „ellenőrizhetetlen hírek szerint” Dömsödön volt (lehetett) fakereskedése a XIX. század első felében, és talán uradalmi gazdatiszt volt, mielőtt Pestre költözött, egy református lelkész családjába nősült be (a saját családjában is akadtak lelkészek). Amikor már némileg megvetette a lábát Pesten, értelmiségi (tisztviselői) státusra váltott át: a Nemzeti (a Pesti Magyar) Színház számvevőjeként kereste a kenyerét, a leszármazottai is mind polgári (középosztályi) pályára kerültek. Dr. Gerenday József például orvosi diplomával a zsebében előbb a pesti egyetemen kapott tanári állást, majd a Fűvészkert igazgatójaként ért révbe a neoabszolutizmus éveiben. Öcse, Antal alapozta meg a család vállalkozói karrierjét: miután kitanulta a kőfaragó mesterséget, 1847-ben kőfaragó műhelyt nyitott Pesten, a következő évtizedben pedig Piszke községben felállította nagy jövő előtt álló, síremlékeket gyártó műhelyét. Azért éppen itt, mert e helyen bányászták a süttői márványt, ami az általa gyártott síremlékek nagy részének szolgált alapanyagul.

Az alapító nemzedéket fémjelző Antal 1868-ban részvénytársassággá szervezte át vállalatát, melyet építőanyag-kitermelésre állított rá. A vállalkozás bővítése, a feljebb lépés nem járt azonban túl sok szerencsével; az 1873-as ún. kiválság nyomán két évvel később csődeljárás indult a vállalat ellen, ami hat évig elhúzódott. A családi vagyon mobilizálásával térhetett csupán vissza Antal a társulás előtti üzleti vállalkozáshoz.

A vállalat már Gerenday Antal idejében monopóliumhelyzetet vívott ki magának a hazai sírkőgyártásban. A tulajdonos '48-as politikai érzelmei kellettek továbbá ahhoz, hogy a Gerenday-féle műhely meghonosítsa hazánkban a nemzeti emlékműszobrászatot. Innen került ki ugyanis az első Petőfi-szobor, amelyet 1861-ben avattak fel a költő szülővárosában. Szintén Gerenday Antal kőfaragómester, az „első szabaddalmazott márványműgyáros” műhelyében készült az első Kossuth-szobor, melyet nem sokkal az emigráns politikus halála után, 1894-ben avattak fel Siómaroson. A mondottakon túl számta-

lan honvédelemkém, valamint 1848/49-es obeliszk öregbítette a cégjól megalapozott hírnevét. Ez utóbbiak üzleti vállalkozásként is kifizetődők voltak.

Béla képviselte a Gerendayak második nemzedékét. 1887-ben, huszonnégy évesen vette át akkor meghalt apjától a Gerenday A. és Fia néven a Rákóczi úton, valamint Piskén is működő céget. A család vállalkozó magja az ő révén került közel a nagypolgársághoz, ahonnan a Bélát követő nemzedékkel nyomban ki is hullott. A mérsékelt liberalizmusával, politikai legitimitásával és jó üzleti érzékével kitűnő Gerenday Béla nem hanyagolta el a sírközület mellett az épületszobrászatot sem. Korántsem véletlenül: Béla ugyanis elvetélt művész volt, eredetileg szobrásznak tanult (ebből a célból még fiatalon hosszabb időt töltött Olaszországban). A cég nevét jellemző módon így tüntette fel egy időben: Gerenday A. és Fia, Budapest, akadémiai szobrász. Az élénk társasági életet élő, a hétvégeket és a szabadságideje nagyobbik részét Piskén töltő Gerenday Béla és családja a századforduló jellegzetes polgári világát teremtette meg maga körül. A pizskei házban hosszú időn át vezetett NAPLÓ fennmaradt példányai becses forrásként világítanak be a család közép- és nagypolgárokat, olykor arisztokratákat is magához vonzó társas világába.

Az 1900-ban született Antal, becenevén Totó a harmadik nemzedék kulcsfigurája, aki a személyes életútjával is már a feltartóztathatatlan hanyatlást, a polgári világ letűntét reprezentálja. Apja halálát követően, 1936-ban veszi át a családi vállalat vezetését, és kevesebb mint egy évtized múlva már Dél-Amerikában találjuk; oda menekül, és ott alapít végül családot. A cég viszont már a harmincas évek végétől hanyatlik: „noha túlélte a háborút, az utolsó éveiben nem produkált több nevezetést. Fennállt, alig hozott hasznot. De a család két generációja még életben volt”. (351.) 1952-ben az állam vetett véget a vállalatnak, amikor rátevette kezét a Fiumei út elején álló Gerenday sírkőkészítő üzemre.

Így fest dióhéjban a Gerenday-féle családi vállalkozás története. Lukácsy könyve nem tudományos monográfia, hanem egy ma élő lezármazott által írt regényes társadalomtörténet. A polgári családhistóriák hazai irodalmi archetípusa Márai Sándor EGY POLGÁR VALLOMÁSAI című regénye. Lukácsy elbeszélésén is átsüt Márai hatása; olyan narratív séma szabja meg itt is az elbeszélte történet menetét, amely az EGY POLGÁR

VALLOMÁSAI révén kanonizálódott a magyar irodalomban. Márai művét a regény és az önéletrajz szimbiózisaként tartja számon az irodalomtörténet-írás, ahol egyfelől a térbeli viszonyok kontextusához kötve, másfelől portrék sorozata nyomán nyeri el sajátos értelmét a polgári én történelmi és társadalmi entitásként. A helyek felidézéséből (mindenekelőtt, de nem kizárólag Kassa ábrázolatából), valamint a családi genealógiából (a családtagok, a barátok életrajzaiból és egyenkénti jellemzéséből) bontja ki az író a polgári miliót. Lukácsy is ezen az úton jár, amikor előadja a Gerendayak családi históriáját.

Ami különbség kettőjük között, az Márai és Lukácsy egymástól eltérő beszédhelyzetének a folyománya. Máraitól többé-kevésbé idegen a Lukácsynál tetten érhető feltétlen azonosulás a felmenők valamikori választásaival, értékrendjével és életstílusával. Az író ez okból többnyire tartózkodik attól, hogy különösképpen idealizálja családjának elmesélt múltját. A dolog akkor válik érthetővé, ha arra gondolunk, hogy Márai egy még a maga életében érvényben lévő európai polgári világ alanyaként fürkészi – a családi múltba visszatévedve – önnön polgári identitását. (Fried István: EGY/A POLGÁRI CSALÁD ÉS VIDÉKE [MÁRAI SÁNDOR „CSALÁDI” KRÓNIKÁJA]. *Műhely*, 2003/2. 51–63.) A kései tanúságtevő Lukácsy viszont nem élheti át már ezt illetéknéppen, nem tekintheti tehát a családjá múltjával megjelenített polgári világot jelenbeli adottságnak, és nem gondolhat erre a múltra többé úgy, mint amit folytatni lehetne a saját életében. Az végképp ellillant, történelmivé szelídült. „A magyar polgárság, amelyet történelmi erők oly nehezen és kesvé alakítottak ki, viszonylag rövid idő után a végkiárusítás sorsára jutott.” (8.) A polgárság mint múltbeli valóság nem hozható tehát vissza a jelenbe, és nem is érdemes próbálkozni a feltámasztásával.

Az identitáskeresés céljából elmondott család-történet minőségét közvetlen közelről megszabja ez a belátás. Márai családi krónikájában, paradox módon, több az irónia, mint a Lukácsy által előadottban, holott a LEX GERENDAY készült történelmi visszatekintés gyanánt. Máraihoz képest erősebben munkál Lukácsyban a polgári (családi) múlt iránt érzett nosztalgia, amitől az író visszatartja saját élethelyzete; polgárnak lenni számára mindennapi feladat, amiben segít is, meg nem is az ekként tudatosított múlt. Lukácsy, tőle eltérően, egyszer már kiszakadt a polgári lét történelmi folytonosságából, ahová úgy

terhet csupán vissza, ha visszaképzeli magát a letűnt világba. Az e cél érdekében rekonstruált múlt is vizsgálhatja persze a szerző vágyott narratív identitását, de semmiképpen sem úgy, ahogyan Márai esetében történt. Mire szolgál tehát ennek a családi históriának a felemlegetése? Nem többre, mint annak a belátására, hogy lényegbevágóan fontos erkölcsi támaszték volt egy akkor még tisztázatlan polgártudat vagy éthosz a diktatúra (a nyílt polgárelenesség) viszonyosságai között. „*Ennek [a Gerendayak valamikori éthoszának] köszönhetem, hogy ellen tudtam állni az elmúlt idők megannyi eszmei csábításának, és – remélem – meg tudtam maradni annak, akivé a tradicionális családi erkölcs formált.*” (9.) Ez a polgári családi örökség tette lehetővé akkoriban a szerző számára, hogy kívül maradhasson minden neki nem tetsző helyzeten. „*Volt egy járulékos haszna is ennek az örökségnek. Éspedig az, hogy biztos (erkölcsi, nem egzisztenciális) alapon állván képes voltam a mindenkori sorsfordulókat kívülről és kellő távolságból – távlatból – szemlélni.*” (9.) (Kiemelés tőlem.) A lappangó polgári múlt öröksége teremtette meg annak az ironikus világlátásnak a képességét, amely a társadalmi helyzetérzékülés (és önpozicionálás) diktatúra idején hasznos irányítójaként segítette a szerzőt életének ebben a szakaszában.

A Gerendayokról szóló családtörténet a konvencionálisan háromosztatúként ábrázolt, a Budenbrook-effektus szaktudományos kifejezéssel jelölt polgárságtörténeti sémát reprodukálja. Azt fejezik ki e fogalom segítségével, hogy a felemelkedő, az alapító nemzedéket az örökösök nemzedéke követi, melynek tagjai hivatás-szerűen kiteljesítik a tőkés családok vállalkozói karrierjét; a harmadik (ritkábban a negyedik) nemzedék pedig már a hanyatlást hozza magával, midőn a túlfinomult örökösök elfordulnak a gazdaságtól. A magyar tőkés vállalkozó családok egymást követő generációinak a történetírói vizsgálata nem igazolva ugyan minden további nélkül ezt a feltételezett fejlődési sort. (Lengyel György: VÁLLALKOZÓK, BANKÁROK, KERESKEDŐK. A MAGYAR GAZDASÁGI ELIT A 19. SZÁZADBAN ÉS A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN. Magvető, 1989.) Ennek ellenére sem kizárt azonban, hogy akár még egy ilyen dinamika is érvényesülhetett egyik-másik tőkés családban.

A Gerendayak első nemzedékét képviselő Antal vállalkozói arcélét adatokban gazdagon világítja meg Lukácsy. Örökösével, Bélával jutott el a családi vállalkozás a csúcsra; ez önmagában

is elég indok ahhoz, hogy a könyv kétötöde vele és nemzedéktársaival foglalkozzék. Antal szűkebb világa a XIX. század közepi, valamint a kiegyezés kori magyar polgárság típusjegyeit viseli magán. Béla regnálásának korát, amit a „századelő derűje” tölt ki, idilli fényben ábrázolja a szerző. Érzékletesen szól ennek során a polgári vagy annak tartott életforma és szociabilitás különféle megnyilvánulásairól, jöllehet alig tudunk meg valamit eközben a Gerenday A. és Fia nevű családi vállalkozásról. A családi dokumentáció esetlegessége ennek az oka, vagy koncepcionális megfontolás rejlik a dolog mélyén? Úgy gondolta vajon a szerző, hogy könnyebb lesz felidézni a derűs századelőt, ha rekonstruálja a magyar polgári életvilágot, mint ha a száraz gazdaságtörténeti narratívát hívná hozzá segítségül? Csak találgatni tudunk a lehetséges okokat illetően.

A polgárinak tekinteni szokott életforma ez esetben egy részben vidéken élő, üzletvitelében és személyi kötelekeit tekintve ugyanakkor a fővároshoz kötődő jómódú középpolgár család sajátja. A kötet egymás után sorjázó portréi bizonyítják, hogy milyen tág egzisztenciális körben hatott már ekkoriban a jellegzetes polgári életforma és mentalitás. Azért is fontos ez, mert gyakran lebecsülik a polgári lét múltbeli társadalmi hatókörét, úgy emlékezve meg róla, mint valamiféle partikuláris (zsidó) középosztályi zárványról.

Ott van mindenekelőtt maga a helyszín, a polgári lét egyik döntő és állandó fizikai összetevője, ami persze többnyire a város, sőt a nagyváros. A Gerendayak kissé szabálytalan polgári társadalmi karakterét mutatja, hogy a fővárosban is volt ugyan a család vállalkozó magjának a kezén több bérházingatlan (a Károly körút 10.-ben lakott maga a család), a vállalkozás egyik fontos telephelye pedig a Keleti pályaudvar környékén feküdt, mégis a nem kifejezetten polgári Piszke jelentette számukra a mindennapi élet kedvelt színterét. A számukra közvetlenül adott polgári miliő ilyenformán a nemesi kúriára emlékeztető Gerenday-házra szűkül; a házbéli élet, az otthon térbeli rendje és berendezése, valamint a lakáshasználat módja juttatta érvényre a sajátos polgári igényeket és a hozzájuk igazodó életstílust. A város hiányát valamelyest enyhítette a Piskét Pesttel összekötő társas élet intenzitása, ami az evezős sport társadalomszervező erejét mutatja.

A Gerendayak családtörténetében éppúgy, mint Márai családtörténetében, stratégiai jelen-

tősége van a századfordulón már kiterjedt polgári életvilág hiteles bemutatásának. A tágabb családi környezet aprólékos rajza és a családtagok mint jellegzetes polgári karakterek portréba foglalása ennek számos dokumentumával szolgál. Az alapítók nemzedékét illetően is felvillant már valami a vállalkozó és a magasan képzett (a tudós) polgár párhuzamosan létező világából. Főként biográfiái okokból azonban (a tudós Gerenday József viszonylag fiatalon meghalt) ez akkor még nem kaphatott kellő nyomatékot.

A századelőn a Gerendayak világát már nem egyedül a vállalkozó polgár tölti ki (mely szerep Bélára hárult ez időben), hanem tovább gazdagítja azt a polgári életlehetőségeket eltérő irányokban kiteljesítő polgári személyiségek egy egész garmadája. Különösen áruklodó a hazai polgárság tényleges arányait, a korabeli magyar társadalom polgárokkal és magával a polgárisággal való telítettségét illetően, hogy milyen sok és változatos képviselője akadt ebben az egy családban is a virtigli polgárnak.

Hadd emeljük ki szemléltető példa gyanánt György (Gyuri bácsi) alakját. Bár nem vállalkozó, hanem minisztériumi tisztviselő, olyasvalaki tehát, aki a várakozásoknak megfelelően nem is polgár talán a szó közvetlen értelmében, ennek ellenére szemernyi kétség sem fér polgári mibenlétéhez. Az 1922-ben, hatvanhét éves korában elhalálozott Gyuri bácsit Lukácsy egyenesen „mintapolgárnak” nevezi. „*Mindenestül a kötelességtudás embere volt – született puritán; benne ötvöződik legmarkánsabban a hagyományos református erkölcsiség és a modern »polgári szorgalom« szabályrendszere.*” (174.) A származás, a családi közeg tényén túlmenően Gerenday György életvitele és fő szenvedélye, a sport kezekedik vitathatatlan polgári beállítottságáról. Nem sportolóként, hanem szervezőként, amatőr sportpolitikusként hódolt ebbéli szenvedélyének. Egyebek közt az ő érdeme is volt, hogy 1913-ban megszületett az első magyar sporttörvény, a Lex Gerenday, melyet a könyv a címében is hordoz.

Annak folytán, hogy a piszkei családi napló számos idegen (és úgyszólván minden oldalági rokon) személyéről tudósít, könnyen képet alkothat magának az olvasó a Bélát és családját evezősként Piszken felkereső pesti polgárok nagy tömegéről.

A harmadik nemzedék, Lukácsy sugalmazása szerint, szinte kezdettől a hanyatlás jegyeit

mutatta. A család vállalkozói főágán a fiú, Antal (Totó) követi Bélát a cég vezetésében; ő már nem kiváló üzletemberi kvalitásairól, sokkal inkább a családi múlt első igazi krónikásaként válik az olvasó ismerősévé. Szerzőnk maga is sokat köszönhet Totó családtörténeti feljegyzéseinek (és szóbeli közléseinek egyaránt). Talán ezért sem fecsérrel túl sok szót Lukácsy arra, hogy megismertesse velünk a cég akkori ügyeit. Az a kevés, amit megtudhatunk egyáltalán erről, sejtetni engedi, hogy alig tett valamit Totó a vállalat fokozatos hanyatlásának a megakadályozására. Nemzedéke a Gerenday családban is telítve van „*túlfinomult polgárokkal*”, Totó szintén köztjük tartozik, mivel művészként (is) identifikálja magát. Olybá tűnik tehát, hogy magában a Gerenday családban is kimerülőben vannak ez idő tájt a belső gazdasági tartalékok. Pedig nem is egy zsidó közép- és nagypolgári családról van ezúttal szó, ahol talán gyakrabban fordulnak ilyen irányba a dolgok. Gondoljunk csak a modellértékű Hatvany (eredetileg Deutsch) család regényben is megörökített históriájára (Hatvany Lajos: *URAK ÉS EMBEREK*).

Milyen polgárok valójában a Gerendayak, ahogyan Lukácsy a család három nemzedékét lefesti előttünk? Protestáns éthosszal megalapozott vállalkozói attitűd fűti őket feltörekvésükben, valahogy úgy, ahogyan Max Weber sugallta annak idején hatásos elméletében a protestáns etika kapitalizmust teremtő erejéről. (A PROTESTÁNS ETIKA ÉS A KAPITALIZMUS SZELLEME. Gondolat, 1982.) A Gerendayak politikai tekintetben némiképpen konzervatív, bár alapvetően mindig liberális és rendületlenül nemzeti lelkületű polgárnak mutatkoztak a XIX. és XX. század dereka között eltelt évszázad viszontagságai közepette. Ha végül mindezt egyberakjuk, akkor a modern kori hazai polgárság egy alig ismert, kevésbé számon tartott típusát pillanthatjuk meg bennük.

Lukácsy minden bizonytalansággal eszményíti családját múltját. Feltűnően hiányzik ebből a családi krónikából minden, ami belső családi konfliktusokra utal. Ilyenek pedig mindig és mindenhol akadtak, különösen ott, ahol kulcsszerepe volt a tulajdonnak az emberi és kivált a rokoni kapcsolatok alakulásában. Történeti tapasztalatokból tudjuk, hogy a családi emlékezet, olykor az írott dokumentumokra is kiterjedve, hajlamos törölni, legalábbis megmáskítani az ezt tanúsító tényeket, nem hagyva nekik

ily módon sok helyet az utókor tudatában. A Zsolnay család monográfiája is beleütközött e problémába, amikor ki szerette volna bogozni az amnézia világába száműzött vagy száműzni kívánt családi háborúságok eseményeit. (Jávorkata: ÉLETMÓD ÉS ÉLETMÓDSTRATÉGIA A PÉCSI ZSOLNAY CSALÁD TÖRTÉNETÉBEN. Akadémiai, 2000.) A levéltári kutatásokon nyugvó történelmi rekonstrukciók azonban nem hagynak kétséget az iránt, hogy a legbékésebb, a legjámborabb közép- és nagypolgári családokban is elő-előfordultak ilyen, olykor tragédiába is torkolló konfliktusok. (Kövér György: A FELHALMOZÁS ÍVE. TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK. Új Mandátum, 2002. 31–190.) A Gerendayak sem képezhetek kivételt e szabály alól. Amikor tehát Lukácsy nem tud vagy csupán hallgat ezekről a valamikori eseményekről, akkor a családi társadalmi keretekben keletkező s ekként továbbadott kollektív emlékezet és nem a tényleges múlt tényeit beszéli el könyvében.

Élvezet olvasni Lukácsy komoly tárgyismeret birtokában, vitathatatlan intellektuális érzékenységgel és egyúttal a családja iránti őszinte beleérzéssel megírt Gerenday-epozsát. A fényképekkel, genealógiai táblával és névmutatóval ellátott, igényesen kivitelezett kötet szakmai szerkesztési munkáit Széchenyi Ágnes végezte. A LEX GERENDAY nem pótolhatja ugyan a máig hiányzó polgárságtörténeti történeti szintézist. Addig is azonban, amíg nem születik meg a várva várt történeti beszámoló, Lukácsy könyve fontos és nélkülözhetetlen olvasmányként kínálja magát a téma után érdeklődő szűk és tág olvasóközönségnek egyaránt.

Gyáni Gábor

MÉRNÖKLÍRA

A Petőfi Irodalmi Múzeum virtuális Nemes Nagy Ágnes-kiállításáról
<http://www.pim.hu>

Az irodalom XXI. századi létmódjának lassú, de folyamatos átalakulása, nem mellékesen pedig a specifikusan magyar strukturális jellegzetességek – értsd: egyre fokozódó pénzhiány – új kihívások elé állítják a teljes hazai irodalmi

intézményrendszert. A gombamód szaporodó virtuális irodalmi felületek viszonylagos, a zsugorodó piacot tekintve mégis jelentősnek mondható sikere (manapság alighanem az internetes folyóiratok a legolvasottabbak a művészeti kiadványok most még népes táborában) jól mutatja az egyik lehetséges haladási irányt, amely a szakma egyes részterületei előtt állhat a túlélés, sőt az esetleges továbbfejlődés érdekében. Annál is inkább üdvösnek tűnhet hagyományos irodalmi gondolkodás és digitalizáció részben kényszerű, részben azonban új lehetőségeket is kínáló összeegyeztetése, mert az alacsonyabb járulékos költségek következtében (ami elsősorban a nyomdai, szállítási, raktározási stb. kiadások megszűnéséből adódik) a jelenlegi feltételek mellett ez tűnik az egyetlen használható hosszú távú túlélési tervnek a legtöbb magyar szellemi műhely számára. A művészeti folyóiratok mellett a szakirodalmi kiadványok, egyetemi kutatási anyagok, irodalommuzeológiai tárlatok, sőt lényegében a bölcsészettudományi szakmunkák teljes palettája meghatározó paradigmaváltás előtt áll, amely – bármennyire is küzdünk ellene – végül e területeken is elkerülhetetlenül a papíralapú kultúra marginalizálódását hozhatja magával.

Ezzel persze nem fogalmaztunk meg túl nagy újdonságot, a jelen cikk tárgyának szempontjából azonban mégis érdemes alaposabban számba vennünk a Gutenberg-galaxis sajnálatos, de jól láthatóan menthetetlenül bekövetkező összeomlásának hozadékait. Az irodalom muzeumi közegben való mai reprezentációjának fő kérdése nagyjából így foglalható össze: a virtuális kultúra világában vajon milyen lehetőségek állnak a nagyon is egzakt anyaghoz kötődő – könyvek, személyes tárgyak, kéziratok kultuszán alapuló – irodalmi muzeológia előtt? Más irányból megközelítve: milyen újfajta módozatokat kínál az irodalom kiállítótérbe emeléséhez a rohamos technológiai fejlődés? Már csak azért sem érdektelen problémák ezek, mert különösen az utóbbi évek fényében úgy tűnik, az irodalommuzeológiai tárlatok a maguk szűk eszköztár – vagyis alapvetően szövegek kiválogatásával és közzétételével operáló – ábrázolástechnikájának következtében manapság sajnos igen csekély vonzerővel hatnak a megszólítani kívánt korosztályokra.

Az egyik megoldás az évtizedek óta lényegében változatlanul működő muzeumi gyakorlat